

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

 Юрій КОТЛЯР
«19» серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Галузь знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»

Спеціальність В9 «Історія та археологія»

Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий)

Розробник

Ігор ПІСТРУІЛ

Завідувач кафедри розробника

Ірина МІРОНОВА

Завідувач кафедри спеціальності

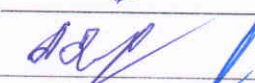
Ірина МІРОНОВА

Гарант освітньої програми

Ірина МІРОНОВА

Завідувач відділу аспірантури

Алла УЖВА

Начальник НМВ

Євгенія ПОСТИКІНА

Миколаїв – 2025 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія археологічної думки	
Галузь знань	В Культура, мистецтво та гуманітарні науки	
Спеціальність	В9 Історія та археологія	
Спеціалізація (якщо є)	-	
Освітня програма	Історія та археологія	
Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1	
Навчальний рік	2025–2026 н. р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	2	-
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	4 кредити / 120 годин	
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма
	Всього – 120 годин	-
	– лекції 20 годин	-
	– семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) 20 годин	-
	– годин самостійної роботи студентів 80 годин	-
Відсоток аудиторного навантаження	33 %	-
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	іспит	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета: формування у здобувачів теоретичних знань і практичних навичок наукової роботи з урахуванням їх фахової спеціалізації.

Невід’ємною складовою частиною загальної історії є історія давнього населення Землі. Курс «Історія археологічної думки» складається з класичних частин, на які поділяється археологічна наука: епоха каменю, епоха міді-бронзи, епоха раннього залізного віку, давньослов’янський період, археологічні культури слов’ян та їх сусідів у I тис. н. е., епоха Київської Русі та середньовічна археологія. По цих класичним періодам і розглядається історія археологічної думки. Курс «Історія археологічної думки» робить вагомий внесок у формування світоглядних уявлень, професійного та загальноосвітнього рівня майбутніх спеціалістів в галузі історія та знайомить як з загальними проблемами археологічної науки, так і проблемами окремих археологічних періодів.

Предметом курсу є поняття про археологію як динамічну науку, що вивчає розвиток людського суспільства, закономірності цього розвитку на основі дослідження речових джерел і відтворює за ними давню історію людства та вирішує специфічні проблеми.

Завдання:

- пізнання історичного шляху людства, що є продуктом біологічного і соціального розвитку;
- вироблення вміння бачити неповторні події і явища історичної дійсності як безперервність минулого – сучасного – майбутнього, виявляти взаємозв’язки між

історичними фактами, дію історичних закономірностей, формувати близьку до історичної дійсності інтерпретацію історії;

- встановлює час, шляхи, передумови виникнення найдавніших цивілізацій на сучасних українських землях та їх внесок у всесвітню історію;
- розвиток вміння всебічно, критично аналізувати інформацію різних історичних та природничих джерел, самостійно, творчо осмислювати суперечливі проблеми суспільного розвитку людства;
- створення можливостей осмислювати людські взаємини в їх часово-просторовому розгортанні для витворення, поповнення, збагачення і розвитку кожним студентом особистої системи духовних та моральних цінностей та суспільно-політичних переконань;
- сприяє формуванню ціннісних орієнтацій у системі «людина-суспільство-природа»;
- розвиває інтерес та повагу до української та світової культури.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на формування компетентностей студентів:

Загальні компетентності	ЗК01	Здатність розв'язувати комплексні проблеми у галузі історії та археології на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.
	ЗК04	Здатність визначати основні тенденції розвитку вітчизняної та зарубіжної історіографії і застосовувати досягнення світової історичної науки при проведенні власного наукового дослідження.
	ЗК07	Здатність до пошуку наукової інформації з різних джерел, її систематизації, критичного аналізу та узагальнення з використанням новітніх інформаційних технологій.
	ЗК14	Здатність до розуміння та прийняття етичних норм поведінки відносно інших людей; дотримання соціально відповідальної поведінки та усвідомленої громадянської позиції.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності (СК)	СК01	Грунтовні знання спеціальної області дослідження в поєднанні зі знаннями загальної наукової дискусії та внеску до індивідуальної історичної царини дослідження.
	СК02	Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези, обирати найбільш релевантні методи, методики та підходи для здійснення досліджень в галузі історії та/або археології, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.
	СК05	Здатність вільно оперувати найважливішими теоретико-методологічними поняттями і категоріями при дослідженні історичних та/або археологічних проблем, застосовувати на практиці класичні та новітні методи наукових досліджень.
	СК06	Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та/або археології представників різних наукових напрямів і шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки і розуміти відмінності історіографічних підходів у різних хронологічних, національних та транснаціональних контекстах.

	СК07	Здатність визначати рівень об'єктивності фактологічної основи минулих подій в різних видах джерел і академічних текстів, встановлювати та оцінювати достовірність та репрезентативність джерельної інформації.
--	-------------	--

Очікувані результати навчання:

В результаті вивчення дисципліни здобувач *має знати*:

- найдавніший період в історії людства від початку створення перших знарядь праці і до створення середньовічних держав;
- історичний процес, відтворений за рештками матеріальної культури;
- причини, які обумовили особливості розвитку матеріальної культури окремих регіонів;
- визначення понять, їх зміст, найважливіші ознаки, взаємозв'язок;
- розвиток та загальні проблемами археологічної науки та проблемами окремих періодів.

Здобувачі зобов'язані вміти:

- аналізувати й узагальнювати історичний матеріал у певній системі;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між певними фактами (матеріальною культурою), подіями, явищами;
- оцінювати факти й події минулого;
- виявляти сутність докорінних змін на різних етапах історичного процесу і на їх підставі аналізувати динаміку історичних змін;
- набувати необхідну інформацію з різних джерел (зокрема бібліотечних каталогів, книгосховищ тощо);
- систематизувати набуті знання;
- інтегрувати історичні знання, набуті з різних історичних джерел;
- інтерпретувати пам'ятки матеріальної культури.

Дисципліна «Історія археологічної думки» виконує низку соціально-значимих функцій: пізнавальну, практичну, світоглядну, виховну.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають вміння:

ПРН02	Оперувати класичними та новітніми історичними концепціями, теоріями, принципами, методами історичних та археологічних реконструкцій, критично осмислювати їх, володіти термінологічним та понятійним апаратом історика, сучасними концептуальними та методологічними знаннями в галузі науково-дослідницької та професійної діяльності.
ПРН06	Виділяти невирішені проблеми і прогалини в історіографічному масиві наукової інформації, критично осмислювати концепції, наявні у фаховому методологічному та історіографічному дискурсі.
ПРН16	Дотримуватись принципів наукової етики, не допускати плагіату, привласнення наукових ідей, фальсифікацій, діяти у відповідності до вимог інтелектуальної чесності та нетерпимості до порушення академічної доброчесності.

3. Програма навчальної дисципліни

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Археологічна наука, її предмет та завдання. Загальні проблеми археології.	2	2	8
2	Тема 2. «Археологічні знання» в період античності та середньовіччя.	2	2	8
3	Тема 3. Становлення археології кам'яної доби.	2	2	8
4	Тема 4. Розвиток археології первісної доби у XX ст.	2	2	8
5	Тема 5. Археологія енеолітичної доби.	2	2	8
6	Тема 6. Археологія доби бронзи.	2	2	8
7	Тема 7. Розвиток археології раннього залізного віку. Перші залізні вироби та перехід до залізного віку.	2	2	8
8	Тема 8. Антична археологія.	2	2	8
9	Тема 9. Археологія кочових племен раннього залізного віку.	2	2	8
10	Тема 10. Сучасні тенденції археологічної науки.	2	2	8
	Всього	20	20	80

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Археологія як наука, її предмет та завдання. 1. Предмет археології та її місце серед історичних наук. 2. Категорії археологічних пам'яток. Поняття про культурний шар. 3. Особливості польових досліджень пам'яток різних епох. 4. Методи в археології. 5. Археологічні пам'ятки та археологічна культура. 6. Проблеми археологічної хронології та періодизації.
2	Тема 2. «Археологічні знання» в період античності та середньовіччя. 1. Археологія в первісну добу 2. Археологія та антична цивілізація. 3. Науко про людину у середні віки. 4. Донауковий розвиток археологічної думки у новітній час: дослідження в Помпеях та єгипетська експедиція Наполеона. 5. Формування наукових товариств у 1-й пол. XIX століття.
3	Тема 3. Становлення археології кам'яної доби. 1. «Археологія кам'яного віку» в донеуковий період: перші знахідки та їх інтерпретації. 2. Діяльність Буше де Перта. 3. Дослідження стоянок кам'яної доби у 2-й пол. XIX ст.

	4. Перші узагальнення та періодизації. Габріель де Мортільє. 5. «Битва» за наскальний живопис: Марселіно де Саутола, абат Брейль.
4	Тема 4. Розвиток археології первісної доби у XX ст. 1. Археологія кам'яної доби на початку XX ст. 2. Між двома війнами: нові концепції та методики. 3. Археологія кам'яної доби у II-й пол. XX ст.: Гордон Чайлд, олдувайська культура, Франсуа Борд, типологічні класифікації тощо.
5	Тема 5. Археологія енеолітичної доби. 1. Перше знайомство людини з міддю. Добування та обробка міді. Перші знаряддя з міді 3. Роль полювання та рибальства. 4. Поява нової техніки обробки каменю та керамічних виробів. 5. Землеробсько-скотарські та мисливсько-рибальські культури неоліту. 6. Соціальний устрій населення неоліту за даними археології.
6	Тема 6. Археологія доби бронзи. 1. Відкриття бронзи. Становлення металургії та гірничої справи. 2. Особливості історичного розвитку в бронзовому віці. 3. Поширення мотичного землеробства і пастушого скотарства. 4. Винаходи мідного віку. Поява ремесла. 5. Землеробсько-скотарські культури мідного віку. 6. Ідеологічні уявлення найдавніших землеробів та скотарів.
7	Тема 7. Перші залізні вироби та перехід до залізного віку. Розвиток археології раннього залізного віку. 1. Поняття про залізний вік. Поява перших залізних виробів у Старому Світі. 2. Технологія видобування заліза з руди (сиродутний спосіб). Будова горна. Ковальська техніка. 3. Письмові, епіграфічні, нумізматичні, археологічні джерела 4. Гальштатська та латенська культури Європи. 5. Кочові племена раннього залізного віку.
8	Тема 8. Антична археологія. 1. Грецька колонізація та її причини. 2. Формування та структура античних міст. Економіка грецьких міст. 3. Утворення держав рабовласницького типу. 4. Взаємовідносини та взаємовпливи греків і місцевого населення в усіх сферах життя. 5. Формування та розвиток Римської держави. 6. Криза рабовласницького способу виробництва та загибель античних міст.
9	Тема 9. Археологія давніх слов'ян та їх сусідів. 1. Джерела та історіографія проблеми. Прабатьківщина слов'ян. 2. Перші писемні відомості про слов'ян. 3. Етапи розвитку слов'янської археології. 4. Сучасний стан вивчення проблеми про походження слов'ян. 5. Слов'яни та їх сусіди в I тис. до н.е.
10	Тема 10. Розвиток археології в Україні. 1. Археологія в Україні у складі Російської імперії. 2. Археологія в Україні в міжвоєнний період. 3. Розвиток археології в Україні в повоєнний період. 4. Археологія за часів незалежності.

4.2. План практичних (семінарських, лабораторних, півгрупових) занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Археологія як наука, її предмет та завдання. 1. Предмет археології та її місце серед історичних наук. 2. Категорії археологічних пам'яток. Поняття про культурний шар. 3. Особливості польових досліджень пам'яток різних епох. 4. Методи в археології. 5. Археологічні пам'ятки та археологічна культура. 6. Проблеми археологічної хронології та періодизації.
2	Тема 2. Становлення та розвиток археологічної науки. 1. Періодизація зародження та розвитку археології. 2. Донауковий (міфологічний) період. 3. Початок збирання та вивчення матеріальних пам'яток старовини. 4. Організація музеїв та наукових товариств.
3	Тема 3. Становлення археології кам'яної доби. 1. «Археологія кам'яного віку» в донауковий період: перші знахідки та їх інтерпретації. Діяльність Буше де Перта. 2. Дослідження стоянок кам'яної доби у 2-й пол. XIX ст. Перші узагальнення та періодизації. Габріель де Мортільє. 3. «Битва» за наскальний живопис: Марселіно де Саутола, абат Брейль. 4. Археологія кам'яної доби на початку XX ст. 5. Між двома війнами: нові концепції та методики. 6. Археологія кам'яної доби у II-й пол. XX ст.: Гордон Чайлд, олдувайська культура, Франсуа Борд, типологічні класифікації тощо.
4	Тема 4. Археологія енеолітичної та бронзової доби. 1. Перше знайомство людини з міддю. Добування та обробка міді. Перші знаряддя з міді. 2. Роль полювання та рибальства. Поява нової техніки обробки каменю та керамічних виробів. 3. Виділення енеоліту як окремої археологічної епохи. 4. Дослідження енеолітичних пам'яток наприкінці 19-го – 1-й пол. 20 сторіччя. 5. Археологія енеолітичної доби у 2-й пол. 20 ст. 6. Відкриття бронзи. Становлення металургії та гірничої справи. 7. Особливості історичного розвитку в бронзовому віці. 8. Землеробсько-скотарські культури бронзового віку. Винаходи в бронзовому віці. 9. Виділення бронзового віку як окремої археологічної епохи. 10. Дослідження пам'яток бронзового віку наприкінці 19-го – 1-й пол. 20 сторіччя. 11. Археологія бронзового віку у 2-й пол. 20 ст.
5	Тема 5. Перші залізні вироби та перехід до залізного віку. Розвиток археології раннього залізного віку. 1. Поняття про залізний вік. Поява перших залізних виробів у Старому Світі. 2. Технологія видобування заліза з руди (сиродутний спосіб). Будова горна. Ковальська техніка. 3. Письмові, епіграфічні, нумізматичні, археологічні джерела 4. Гальштатська та латенська культури Європи. 5. Кочові племена раннього залізного віку 6. Розвиток археології раннього залізного віку у 19-20 ст.
6	Тема 6. Антична археологія. 1. Грецька колонізація та її причини. 2. Формування та структура античних міст. Економіка грецьких міст за даними

	археології. 3. Утворення держав рабовласницького типу. 4. Взаємовідносини та взаємовпливи греків і місцевого населення в усіх сферах життя. 5. Формування та розвиток Римської держави за археологічними даними. 6. Археологія античної доби та її розвиток у 19-20 ст.
7	Тема 7. Археологічні дослідження на Американському континенті. 1. Дослідження палеоіндійських стоянок. 2. Археологічні дослідження доцивілізаційних суспільств. 3. Археологічні дослідження цивілізацій (майя, ацтеки, інкі). 4. Археологія нового часу американського континенту.
8	Тема 8. Археологічні дослідження на Азійському континенті (південна, північна, центральна та східна Азія). 1. Археологія кам'яної доби. 2. Археологічні дослідження перших цивілізацій. 3. Археологічні дослідження державних утворень на Азійському континенті.
9	Тема 9. Археологія давніх слов'ян та їх сусідів. 1. Джерела та історіографія проблеми. Прабатьківщина слов'ян. 2. Перші писемні відомості про слов'ян. 3. Етапи розвитку слов'янської археології. 4. Сучасний стан вивчення проблеми про походження слов'ян. 5. Слов'яни та їх сусіди в I тис. до н.е.
10	Тема 10. Розвиток археології в Україні. 1. Археологія в Україні у складі Російської імперії. 2. Археологія в Україні в міжвоєнний період. 3. Розвиток археології в Україні в повоєнний період. 4. Археологія за часів незалежності.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Денна форма
1	Загальні проблеми археології. Методи датування археологічних пам'яток.	8
2	Час та шляхи розселення первісної людини.	8
3	Пам'ятки первісного мистецтва. України.	8
4	Проблема «неолітичної революції».	8
5	Розвиток землеробства та скотарства в енеолітичну епоху.	8
6	Зміни в розвитку господарства в бронзовому віці.	8
7	Археологічні пам'ятки киммерійців на території України.	8
8	Головні причини грецької колонізації Північного Причорномор'я.	8
9	Слов'яни другої половини I тис. н. е.	8
10	Яси та бровники у степах Східної Європи. Козацькі паланки півдня України.	8
	Разом	80

6. Теми наукових робіт

1. Вивчення пам'яток палеоліту півдня Східної Європи.
2. Пам'ятки мустьєрської пори на території України.
3. Археологічні культури пори пізнього палеоліту на території України.
4. Мезолітична епоха на півдні України.
5. Археологічні культури неоліту на території України.
6. Буго-дністровська культура.
7. Археологічні культури епохи енеоліту на території України.
8. Хронологія бронзового віку України.
9. Культури фінальної бронзи півдня України.
10. Кімерійці на території України.
11. Скіфи: історія та археологія.
12. Археологічні пам'ятки сарматів на території України.
13. Причини та напрямки грецької колонізації Північного Причорномор'я.
14. Античні пам'ятки Дністровського лиману.
15. Античні пам'ятки Дніпро-Бугського лиману.
16. Поява та розселення слов'ян.
17. Археологічні культури першої половини I тис. н. е. на території України.
18. Міста епохи Київської Русі.

Вимоги до написання наукової роботи

Наукова робота повинна являти собою самостійне дослідження і включати: обґрунтування вибору теми та її актуальність; аналіз літератури з обраної теми; виклад сутності питання; теоретичне узагальнення і науково обґрунтовані висновки; список використаної літератури. Стиль викладення матеріалу має бути науково-діловим.

Структура наукової роботи містить такі елементи: титульна сторінка, зміст, вступ (мають бути обґрунтовані актуальність та практичне значення обраної теми, визначені мета та завдання роботи); основна частина (розділи, пункти, підпункти) розкривається тема шляхом висвітлення основних питань); висновки (необхідно сформулювати: а) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематикою наукової роботи; б) вони мають логічно пов'язуватися із змістом викладеного матеріалу); список літератури (містить використані джерела та публікації), при необхідності – додатки.

Наукову роботу набирають на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 14, «Times New Roman», інтервал 1,5). Поля: верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм, ліве – 25 мм, праве – 15 мм. Її роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210х297 мм). Обсяг наукової роботи до 20 сторінок.

7. Контрольна робота

Варіант № 1

1. Час та шляхи заселення території України людиною. Пам'ятки ашельської пори на території України.
2. Основні технічні досягнення неоліту.
3. Землеробські та скотарські культури епохи енеоліту України.

Варіант № 2

1. Класифікація археологічних пам'яток. Культурний шар та умови його утворення.
2. Пам'ятки мустьєрської пори на території України.
3. Мікролітична техніка – найвищий рівень розвитку технології обробки каменю.

Варіант № 3

1. Методи в археології.
2. Характеристика знарядь праці кам'яної доби.
3. Впровадження у виробництво міді і бронзи та його наслідки.

Варіант № 4

1. Характеристика основних етапів розвитку археологічної науки в Україні.
2. Верхній палеоліт України.
3. Хід та наслідки «неолітичної революції».

Варіант № 5

1. Археологічна періодизація.
2. Мезолітична пора як етап переходу до нових форм господарювання.
3. Землеробсько-скотарські культури неоліту.

Варіант № 6

1. Впровадження у виробництво залізних знарядь та його наслідки.
2. Археологічні пам'ятки сарматів на території України.
3. Античні пам'ятки Нижнього Побужжя.

Варіант № 7

1. Особливості пам'яток чорноліської культури в окремих регіонах її розповсюдження.
2. Особливості поховального ритуалу скіфів та сарматів.
3. Характеристика археологічних пам'яток пшеворської та зарубинецької культур.

Варіант № 8

1. Археологічні пам'ятки кіммерійців на території України.
2. Матеріальна культура скіфів та сарматів.
3. Характеристика археологічних пам'яток культури Поянешти-Лукашівка та латенської культури на території України.

Варіант № 9

1. Територія розміщення скіфів у період їх передньоазіатських походів.
2. Головні причини грецької колонізації Північного Причорномор'я.
3. Локальні варіанти черняхівських старожитностей. Матеріальна культура черняхівського населення.

Варіант № 10

1. Скіфи у Північному Причорномор'ї. Головні причини експансії.
2. Античні пам'ятки Нижнього Подністров'я.
3. Характеристика археологічних пам'яток липицької культури на території України.

8. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є іспит, який проводиться в усній формі. Робота здобувачів вищої освіти оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо здобувач не відвідував курс лекцій, семінарські заняття і не виконав контрольні заходи, а, отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання іспиту.

Перелік питань до іспиту

1. Археологічні культури кінця I тис. до н.е. – першої чверті I тис. н.е.
2. Археологічні культури мезоліту. Поява нової соціальної організації – племені.
3. Археологічні культури раннього залізного віку.
4. Археологічні пам'ятки сарматів. Поховальний обряд та матеріальна культура сарматського населення.
5. Археологічні пам'ятки та археологічна культура.
6. Археологічні пам'ятки черняхівської культури.
7. Археологія епохи Великого переселення народів.
8. Взаємовідносини та взаємовпливи греків і місцевого населення.
9. Виникнення першої давньоруської феодальної держави – Київської Русі. Письмові джерела та історіографія.
10. Відкриття бронзи. Становлення металургії та гірничої справи.
11. Грецька колонізація та її причини.
12. Прабатьківщина скіфів. Джерела та історіографія проблеми.
13. Добування та обробка міді. Перші знаряддя з міді.
14. Донауковий (міфологічний) період.
15. Економіка слов'янських племен за даними археології.
16. Землеробсько-скотарські культури мідного віку.
17. Землеробсько-скотарські та мисливсько-рибальські культури неоліту.
18. Зміни історико-культурної ситуації у Південно-Східній Європі в другій чверті I тис. н.е.
19. Значення металургії для розвитку економіки, суспільного життя і культури людства.
20. Ідеологічні уявлення найдавніших землеробів та скотарів.
21. Категорії археологічних пам'яток. Поняття про культурний шар.
22. Криза мисливського господарства. Розгляд проблеми.
23. Криза рабовласницького способу виробництва та загибель античних міст.
24. Культури бронзового віку.
25. Локальні та хронологічні особливості поховального ритуалу та матеріальної культури сарматів. Сарматські міграції на захід.
26. Етногенез слов'ян.
27. Мустьєрська епоха. Неандертальська проблема.
28. Найдавніші пам'ятки на території Європи та проблема заселення її людиною.
29. Організація музеїв та наукових товариств.
30. Особливості історичного розвитку в бронзовому віці.
31. Особливості польових досліджень пам'яток різних епох.
32. Пам'ятки козацьких часів.
33. Перехід до «кочового скотарства». Пам'ятки кочових племен степу.
34. Періодизація зародження та розвитку археології.
35. Перші писемні відомості про слов'ян.
36. Питання виникнення техніки обробки каменю.
37. Поняття про «неолітичну революцію» в економіці.

38. Поняття про залізний вік. Поява перших залізних виробів у Старому Світі.
39. Початок збирання та вивчення матеріальних пам'яток старовини.
40. Предмет археології та її місце серед історичних наук.
41. Проблема археологічної періодизації кам'яного віку.
42. Проблема культурно-історичних спільнот.
43. Проблеми археологічної хронології та періодизації.
44. Ранньосередньовічні пам'ятки півдня України.
45. Розвиток соціального життя від первіснообщинного ладу до феодалної формації.
46. Розселення слов'ян у VI-IX ст.
47. Середньовічні міста – як центри економічного, політичного і культурного життя.
48. Соціальний устрій населення неоліту за даними археології.
49. Становлення археології як науки.
50. Становлення та розвиток археології в Україні.
51. Сучасний стан вивчення проблеми походження слов'ян.
52. Техніка обробки каменю та її еволюція.
53. Технологія видобування заліза з руди (сиродутний спосіб). Будова горна. Ковальська техніка.
54. Утворення держав рабовласницького типу. Економіка грецьких міст та Римської держави.

Оцінювання питань в екзаменаційному білеті: перше питання у білеті оцінюється в 10 балів, друге та третє питання оцінюється в 15 балів.

Приклад екзаменаційного білету

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Рівень вищої освіти третій: освітньо-науковий

Галузь знань: В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Спеціальність В9 Історія та археологія

Семестр 2

Навчальна дисципліна **«ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ»**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0

1. Археологічні культури раннього залізного віку.
2. Мустьєрська епоха. Неандертальська проблема.
3. Утворення держав рабовласницького типу.

Затверджено на засіданні кафедри історії

Протокол № _____ від _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

Екзаменатор _____

Міронова І.С.

Піструїл І.В.

9. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	10 тем семінарських занять. Кожна тема оцінюється до 5-ти балів. Максимальна кількість балів за теми (10*5).	50
2	Написання та захист наукової роботи	Оцінювання: 5 балів – написання наукової роботи, 5 балів – захист.	10
3	Іспит	В кожному іспитовому білеті по 3 питання. Перше питання у білеті оцінюється до 10 балів, друге і третє питання оцінюється до 15 балів.	40
	Всього		100

Оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів і передбачає диференційований підхід в його організації.

Оцінюватися може виконання здобувачами будь-яких навчальних завдань, під час роботи над якими здобувачі демонструють власне історичне мислення: розгорнуті і стислі усні відповіді, письмові роботи, доповіді, реферати, виступи в дискусіях тощо.

При цьому враховується:

- розуміння здобувачами взаємозв'язків між історичними подіями, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати та критично оцінювати історичні факти;
- самостійність мислення;
- використання різних джерел історичних знань, з розумінням їх особистостей, умінням їх характеризувати і оцінювати;
- правильність і достатність добору історичних фактів для розв'язування поставлених викладачем завдань;
- чіткість і завершеність викладу;
- мовна грамотність.

Критерії оцінки усної відповіді здобувача (семінарські заняття):

5 балів ставиться у випадку:

- здобувач вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

4 бали ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- здобувач має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

2-3 бали ставиться в такому випадку:

- здобувач користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

0-1 бал ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- здобувач не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

Критерії оцінки здобувача при написанні та захисті наукової роботи:

- **10 балів** виставляється, якщо виконані всі вимоги до написання наукової роботи: позначена проблема і обґрунтована її актуальність, зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему і логічно викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення.
- **9 балів** виставляється, якщо основні вимоги до наукової роботи виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг; є упущення в оформленні.
- **7-8 балів** виставляється, якщо основні вимоги до наукової роботи виконані, але при цьому допущені недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг; є упущення в оформленні.
- **5-6 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до виконання наукової роботи. Зокрема: тема висвітлена лише частково, відсутній висновок.
- **3-4 бали** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до виконання наукової роботи. Зокрема: допущені фактичні помилки у змісті, відсутній висновок.
- **0-2 бал** виставляється, якщо тема наукової роботи не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми.

Критерії оцінювання іспиту:

- **35-40 балів** виставляються здобувачу при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні і глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;
- **30-34 бали** виставляються здобувачу при глибоких і всебічних знаннях проблеми, грамотному і злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко і правильно робити умовиводи, використовувати при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем дано правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;
- **20-29 балів** виставляються здобувачу при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання

екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;

- **15-19 балів** виставляються здобувачу при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білета, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять і категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна-дві несуттєві помилки;
- **10-14 балів** виставляються здобувачу, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки;
- **5-9 балів** виставляються здобувачу при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білета, які свідчать про неправильному розумінні суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнанні основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;
- **0-4 бали** виставляються здобувачу, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання і нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

10. Рекомендовані джерела інформації

10.1. Основні:

- Археологія України / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ: Либідь, 2005.
- Археологія України за роки незалежності / Відп. ред. Я. П. Гершкович, Д. С. Гречко. Київ: Інститут археології НАН України, 2022.
- Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2008.
- Геродот. Історія в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1993.
- Давня історія України: У 2-х книгах. Київ, 1994. Кн. 1, 2.
- Давня історія України: У 3-х томах. Київ, 1997-2000. Т. 1-3.
- Залізняк Л. Л. Найдавніше минуле України. Київ, 1997.
- Залізняк Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
- Залізняк Л. Л. Передісторія України X-V тис. до н. е. Київ, 1998.
- Залізняк Л. Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2021.
- Історія цивілізації. Україна. Том 1: Від киммерійців до Русі (X ст. до н. е. – IX ст.) / Упоряд. М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2020.
- Міхеєв В. К., Шрамко Б. А. Археологія залізного віку Східної Європи. Харків, 2000.
- Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. Київ, 1994.
- Чмихов І. Т., Кравченко Н. М., Черняков Т. С. Археологія та стародавня історія України. Київ: Либідь, 1992.

10.2. Додаткові:

- Абашина Н. С., Магомедов Б. В., Рейда Р. М. Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області. Київ: ІА НАН України, 2019.
- Археологія давніх слов'ян: дослідження і матеріали / Відп. ред. Д. Н. Козак. Київ: Корвін Пресс, 2004.
- Археологія і давня історія країни. Вип. 5. Археологія: від джерел до реконструкцій. Київ: ІА НАНУ, 2011.
- Буйських А. В., Сон Н. О. Від античності до християнства. Збірник наукових статей, присвячений 70-річчю Віталія Михайловича Зубаря. Київ: ІА НАН України, 2020.
- Видатні та маловідомі археологи України (Біографічні нариси) / Уклад. В. А. Рудий. Львів: Тріада плюс, Ліга Прес, 2007.
- І Всеукраїнський археологічний з'їзд: матеріали роботи / [голов. ред. В. П. Чабай]. Київ: Інститут археології НАНУ, 2019.
- Дзиговський О. М. Культура сарматів Північно-Західного Причорномор'я. Одеса, 2000.
- Залізняк Л. Л. Мезоліт заходу східної Європи. Київ: Шлях, 2009.
- Залізняк Л. Л. Передісторія України X-V тис. до н.е. Київ: Бібліотека українця, 1998.
- Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України : каталог / Н. В. Блажевич та ін. Київ: Академперіодика, 2007.
- Колода В. В., Горбаненко С. А. Сільське господарство населення Хозарського каганату в лісостеповій зоні. Київ: Академ-періодика, 2018.
- Кротова О. О. Пізньопалеолітичні мисливці азово-чорноморських степів. Київ, 2013.
- Манько В. О. Проблеми походження неоліту в Україні // Кам'яна доба України. 2010. Вип. 13.
- Моця О. П. Населення південноруських земель IX-XIII ст. (за матеріалами некрополів). Київ, 1993.
- Петров В. П. Походження українського народу. Київ: Наукова думка, 1992.
- Надчорномор'я: студії з історії та археології (з IX ст. до н.е. по XIX ст. н.е.). Київ:

- Інститут історії України НАНУ, 2008.
- Піструїл І. В. Пам'ятки кам'яної доби біля села Анетівка: до 40-ї річниці з початку досліджень // *Емінак*. 2018. № 3.
 - Pistrui I. Regarding one flint item from the collection of the Upper Paleolithic site Kaystrova Balka IV // *Емінак*. 2023. № 2 (42). Р. 13–21.
 - Піструїл І. В. Культурно-хронологічний розподіл пам'яток палеолітичної доби долини р. Бакшала // *Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. XXI Міжнародна наукова конференція*. Миколаїв, 2024. С. 10–12.
 - Піструїл І. В. Кремневе виробництво на пам'ятках усатівської культури (на прикладі колекції поселення Маяки) // *Емінак*. 2025. № 1 (42). 2025.
 - Крем'яний комплекс стоянки Анетівка 13 в контексті палеолітичних індустрій Північно-Західного Причорномор'я // *Археологія і давня історія України*. 2025. № 1 (54). С. 5–11.
 - Побутова магія східних слов'ян за археологічними даними: нариси. Київ: Наукова думка, 2020.
 - Скиба А. В., Горбаненко С. А. Європейська археологія I тисячоліття н. е.: Збірник наукових праць на честь Ліани Василівни Вакуленко. Київ: ІА НАН України, 2017.
 - Словник-довідник з археології / Від. ред. Н. О. Гаврилюк. Київ: Наукова думка, 1996.
 - Степанчук В. М., Васильєв С. В. Пізні неандертальці Криму. Заскельна VI (Колосовська). Шари III і III а. Київ: Слово, 2018.
 - Теліженко С. А., Манько В. О. Різночасові пам'ятки поблизу села Ратнів на Волині. Дослідження 2015 року. Київ: Гурович В.Г., 2021.
 - Терський С. В. Археологія України (середньовічна доба): навч. посіб. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2017.
 - Фіалко О. Є. Амазонки. Міфи та реальність. Київ: Інститут археології НАНУ, 2023.
 - Bârcă V., Symonenko O. Călăreții stepelor. Sarmății în spațiul Nord-Pontic. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2009.
 - Chernovol D. Utility structures of the Tripolye culture. *Sprawozdania Archeologiczn.* № 73 (2). Kraków, 2021.
 - Korvin-Piotrovskiy A. G., Rassmann K., Videiko M., Muller J. The New Challenge for Site Plans and Geophysics: Revealing the Settlement Structure of Giant Settlements by Means of Geomagnetic Survey. In: *Trypillia-Megasites and European Prehistory*. London and New York: Routledge. 2016.

10.3. Інформаційні ресурси:

- Інститут археології НАНУ. URL: <https://iananu.org.ua/>
- Журнал археологія. URL: <https://arheologia.com.ua>
- Національний музей історії України. URL: <https://nmiu.org/>
- Спілка археологів України. URL: <http://vgosau.kiev.ua/>
- Archeology. National Geographic. URL: <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/archaeolog>
- Museo Nacional y Centro de investigación de Altamira URL: <https://www.culturaydeporte.gob.es/mnaltamira/home.html>
- Laténium Park and Museum of Archeology URL: <https://latenium.ch/en/>
- The British Museum URL: <https://www.britishmuseum.org/> 10.UNESCO URL: <https://whc.unesco.org/>